

Det är få som talar om dem

Ett arbete om hiv och aids, åren 1985–2018
I samarbete med många människor

PIA-KRISTINA GARDE

Det är få som talar om dem

Sommaren 1986 arbetade jag som trädgårdsarbetare på en kyrkogård i Stockholm. Det var en mörk och regnig sommar, och jag var mycket nedstämd efter en god väns självmord.⁴

Det hände två saker den sommaren, som blev avgörande för det här arbetet. Det första som hände var under en kaffepaus, då vi hade besök av några unga män som arbetade i en annan del av området.

De var av någon anledning väldigt roade av att tala om homosexuella män och aids. Det sades en hel del grovheter, och i ett försök att hejda dem berättade jag att jag hade känt en man som hade dött i aids, och att hans aska skulle begravas på just den här kyrkogården. Men det gjorde bara allting mycket roligare, och det slutade med att jag lämnade rummet. Det var som om det inte spelade någon roll om de sjuka levde eller dog.

Det andra som hände hade med aska att göra.

Det kom begravningsfirmor som överlämnade lådor med aska som skulle begravas i minneslunden. De placerades i kyrkogårdens kapell, men det fanns inget skåp att ställa in dem i, så de stod lite hur som helst, upp och ner, på stolar, på golvet och på hatthyllan. Jag tyckte det var ovärdigt och undrade vad de anhöriga skulle tänka om de visste hur man handskades med askan efter deras närstående. Jag tog upp det på arbetsplatsen, men det mottogs inte väl – de andra tyckte att jag hade en överdriven inställning till döden.

Någon månad senare sa en av mina medarbetare att det hade kommit en sådan där »pulvergubbe» som skulle till kapellet, och han hade placerat lådan på vår hatthylla vid omklädningsrummen. Jag visste inte om han drev med mig, eller om det bara var en händelse, men jag blev i alla fall rätt upp-

4. Per-Erik (1957–1984) Skådespelare. Jag vet inte varför han tog sitt liv, han lämnade inget brev, efter sig, men hans död kom som en chock för många människor eftersom han var en så glad och positiv ung man. Det tog mig flera år att komma över hans död. Jag vet att han sörjde sin mor som hade avlidit hastigt, så han kanske bara ville följa henne. Men det kan även ha haft att göra med hans homosexualitet. Han hade nyligen »kommit ut» till sin far, och det kan inte ha varit lätt vid den här tiden, i början av hivpidemin i Sverige, även om man inte var hivpositiv. Bara tankarna på vad det skulle kunna innebära, kanske räckte.

rörd och sträckte mig upp för att ta ner lådan, och fick se att det var mannen som hade dött i aids, Peter C. Av alla lådor med aska, var det just hans.

Jag tog honom under armen och gick in till chefen. Jag ville inte att Peter skulle stå där i kapellet och vänta på att bli nergrävd, så jag bad att vi skulle göra det omgående. Tidigt nästa morgon fick jag, något skräckslagen, vara med om att begrava askan efter en människa.

På eftermiddagen, när jag satt och rensade ogräs vid en av gravarna, kom jag att tänka på att man skulle kunna göra en bok med efterlämnade ord, som ett slags testamente: »Det här är jag, inte det de säger, utan *det här är jag*», och det var så det började. Jag kallade idén *Mina bröder, mitt testamente*.

Men det blev inte testamenten på det sättet, däremot blev det ett insamlande av vittnesmål, och jag kom att följa människor i Sverige, i Stockholm främst från 1986, och i USA, i San Francisco, från 1987. Det är ett arbete som fortfarande pågår, 2018.

Allteftersom åren har gått, så har titeln ändrats, till *Det är få som talar om dem*. Boken handlar främst om homosexuella män och deras närstående. Men jag har även intervjuat människor som har arbetat med hiv/aids, det är sjukvårdspersonal, en begravningsentreprenör och en präst.

Det har varit ett udda och ensamt arbete. De flesta jag har samarbetat med har avlidit, så det har blivit ensamt även av det skälet.

Men jag har haft sällskap av Randy Shilts,⁵ som skrev boken *And the Band Played On: Politics, People, and the AIDS Epidemic*. Ibland har jag bara behövt lägga handen på hans bok, för att orka fortsätta. Hans motto var: »When in doubt, always tell the truth», ett motto jag försöker följa.

Ett annat sällskap har varit minnesord. Jag har läst och studerat, kan man säga, hundratals obituaries i gratistidningen *Bay Area Reporter* (BAR) i San Francisco. Det var så oerhört många som dog i San Francisco, så efter en tid fick man be människor att korta ner texterna så mycket som möjligt. Ibland hände det att jag fann någon av dem jag hade träffat och även intervjuat i de sidorna.

Jag har sökt efter olika saker; hur man beskrev deras liv, hur man beskrev deras död, vem som var med dem när de avled med mera.

De flesta somnade in fridfullt, omgivna av partner, släktingar, husdjur och vänner i deras ofta utökade/adopterade familjer. Några enstaka vägrade somna in fridfullt, utan dog »kicking and screaming».

Minnesorden slutar ofta med en önskan om att man ska donera pengar i

5. Shilts, Randy (1951–1994) Journalist, författare.

den avlidnes namn, till någon av de många hjälporganisationerna som fanns i San Francisco vid den tiden, men jag vill avsluta min inledning med en annorlunda text från 21 januari 1993, som gäller en man som hette David.

Didn't like charity.
In his memory,
make a friend, share a drink
adopt a stray.
We love you Davey.
FUCK AIDS